

El ball, un acte subversiu

Dinamitador de costums socials, expressió de les classes subalternes o, fins i tot, arma utilitzada durant la guerra freda, el ben cert és que el ball ha transcendit sovint les sales on els cossos es mouen al ritme de la música per esdevenir símbol dels canvis arreu del món.

El ball, cortesà, popular o de saló, pot ser un bon mirador des d'on analitzar la societat i alguns dels seus components: costums, modes, moral, canvis socials i de relació entre la parella..., perquè ha estat utilitzat, sovint, com a plataforma de debat entre els més recalcitrants defensors de la tradició i de la modernitat, de la puresa i del mestissatge.

Defensar tal o qual ball ha pogut ser tan aclaridor, de vegades, com defensar una ideologia. Així i només així s'entén que un acte innoce i aparentment intranscendent com ara aquest hagi pogut aixecar tanta polseguera, que hagi fet córrer tants rius de tinta. Si una cosa ha quedat clara en tots aquests anys, però, és que les envestides han arribat sempre des del mateix cantó -el del moll més carca de la societat- i s'han sustentat sempre també sobre els mateixos "pecats": erotisme, racisme i dimonis nacionalistes. Vegem-ne alguns exemples.

Dimoni, libido i esclaus. El merengue neix al segle XVI en la -avui- República Dominicana. El moviment de malucs és imprescindible en aquest ball i aquest detall i les seves arrels africanes foren suficients perquè algunes ments preclares el tinguessin, el segle passat, com un ball d'origen demoníac. Ballar-lo formava part del catàleg de mals nacionals, un catàleg que incloïa "menjar sancocho, l'afecció per les baralles de galls i deixar per demà el que es podia fer aquell dia". Durant la primera

ocupació nordamericana (1916-24) se li allarga el compàs per facilitar -potser- el moviment de malucs dels pobres "blanquitos" i es crea el pambiche (corrupció del Palm Beach americana), conegut inicialment també com a "Juan Ester" (corrupció de one-step). El poble sempre ha recorregut a ell com a via d'expressió, i quan els Estats Units, tement una nova Cuba, enviaren un contingent de marins per

les males companyies i la marginaren dels salons per "libidinosa i mestissa". I és que, tot i que el segon terç del s. XVIII sigui propici per al desembarcament del chumchumbé a l'Havana -ball de "moviments poc honestos"-, els balls de les famílies distingides eren, en aquells anys, d'estil francès. En aquest context, fins la contradansa (1830-40) arribà a ser titllada d'"indecent", i als estrangers se'ls explicava que aquesta dansa "inconvenient" era prohibida i que només els ballarins professionals estaven autoritzats a exhibir els seus "provocadors" moviments sobre els escenaris.

Els testimonis sobre danses "vulgars i grolleres" abunden en el S. XIX, i la rumba sembla ser a totes les llistes. Diversos cronistes del segle passat arriben a qualificar-la, en un atac de pudor, d'"immoral, salvatge i primitiva", de ball cultivat en ambients llicenciosos, i la puritana i colonial classe blanca no l'acceptarà fins ben entrat aquest segle. Les prohibicions més ferotges no solen poder, però, contra la necessitat de passar-s'ho bé, i les cròniques de "El regañón de La Habana" citen una cinquantena de balls públics diaris a finals de segle que segueixen la mateixa estructura: comencen amb un minué, continuen amb un seguit de contradances i, així que el públic es va escalfant, sol·licita disfrutar del chumchumbé i d'altres danses "fortes", gràcia que solia concedir-se'ls després que el director del ball comprovés que no hi havia cap persona distingida a la

El merengue i la rumba van fer-se ressò de la situació del poble a la República Dominicana i a Cuba.

sufocar l'alçament popular, els merengues es farien ressò de la ràbia del poble.

També la rumba seria, a l'illa del costat, un vehicle de protesta de l'home negre contra el règim esclavista. La seva carta de naixement és igual d'antiga que l'anterior i explica l'ancestral història dels intents de la dona per atreure l'home -l'home accentua el moviment de pelvis durant el ball, i la dona, el dels malucs. Massa, vaja, per als colons blancs, que no trigaren a definir-la com un producte de

sala que pogués escandalitzar-se.

La rumba serà introduïda als Estats Units durant la dècada dels 30 però no arribarà a Europa fins als 40. Unes i altres seran rumbes blanques, rumbes que saben diluir la seva arrel negra i ensucrar els moviments per fer-se un lloc en el mercat nordamericà i europeu.

Indecència i culpa. La història del vals no és menys complicada que l'anterior. Els seus orígens han de buscar-se en la volta, ball viu, alegre i d'estil "agosarat" del S. XV -que acaba indisposant el gran Cardenal a França i sent prohibit pel rei Louis XIII- i en les "walzerische Tanze" ballades pels camperols bàvars i tirolesos al S. XVIII. Durant molt de temps, serà desacreditat per la gent de "bon to", per tractar-se d'una dansa "excessivament" viva en la que els ballarins giren fortament enllaçats. Haurà de "civilitzar-se" per conquerir Alemanya i tornar a França (1790). El seu èxit serà tan espectacular a partir d'aquell instant que "Le fleur de Lys", el temut diari de la cúria parisina, li dedicarà un article, "Indecència culpa-

ble" (1824), i el condemnarà per considerar-lo font de temptació per a les joves i innocents mares de família, una dansa "que altera l'esperit, torba el cor i condueix a la perdició de l'ànima". A Anglaterra serà acollit -i criticat alhora- amb el mateix entusiasme pels màxims exponents de la cultura britànica de l'època -Lord Byron entre ells-, i amb l'aparició de la polca (1840) i després de les revolucions patriòtiques i intel·lectuals a favor de la independència de Polònia, experimentarà un descens de popularitat, però sabrà refer-se i modificar el seu estil i, gràcies a la talla d'alguns dels seus compositors, hom acabarà associant-lo a un ball d'origen aristocràtic.

Fatalisme i decadència. El tango (1880-1890) és un dels balls que ha patit més invectives des del dia -o nit- del seu naixement. Curiosament, un dels balls considerats més masculistes, començà a ser practicat entre parelles d'homes al carrer, a les cantonades. Serà als prostíbuls, però, on trobarà el seu brou de cultiu: "Parejas de hombres i mujeres -dirà un diari de l'è-

poca- cosidas de pecho i vientre con la conciencia hecha jirones i emborrachándose de lujuria por plazas y calles de dia i de noche". A primers de segle, es posa "decent" i arriba a Paris (1910). L'èxit no el lliura d'invectives puritanes: el kàiser Guillem II prohibeix els seus oficials de ballar-lo, la revista "Modern Life" el defineix com "l'apoteosi d'un mahometà sota els efectes de l'opi", i el cardenal vicari de Roma el castiga amb l'infern. La joventut romana se sent consternada per la prohibició i alguns oficials de la Guàrdia Noble del Vaticà recorren la sentència. Finalment, el Papa decideix convidar una parella de germans (?) a ballar-lo en la seva presència. "Comprenc molt bé -dirà al final de l'exhibició- que estimeu la dansa. Balleu si el ball us diverteix. Però... ¿per què imitar les bàrbares contorsions dels negres o dels indis? ¿Per què no trieu la *furlana*, tan elegant, tan graciosa, i a l'hora tan característica dels pobles llatins?". Així, el tango queda condemnat. La resposta popular no es farà esperar, però. En forma de cantarella:

El tango és un dels balls que ha estat més criticat des del seu naixement. Als prostíbuls va trobar el seu brou de cultiu ideal.

TANGO

El tango va passar de ser un ball marginal i mal vist a convertir-se en el símbol de Buenos Aires gràcies a l'èxit que va aconseguir a París.

Actualment a l'Argentina hi ha cadenes televisives que emeten 24 hores de tango.

SALSA

La salsa és en realitat un poti-poti que aplega molts passos de ball típics de la música del Carib i que tradicionalment ha

estat considerada una música "calenta" i propícia a la provocació.

FOX TROT

El fox-trot semblava un ball innocent i prompte va ser acceptat per la societat nord-americana, però algun dels seus deri-

vats, com ara el xarleston, van ser qualificats de provocatius i vulgars.

ARXIU

Dicen que el tango tiene una gran languidez por eso lo ha prohibido el Papa Pío Diez.

Les acadèmies franceses acabaran consagrant-lo com a ball de saló després d'un gradual procés de simplificació en els accents, i la burgesia bonaerense deixarà de veure'l, amb el mirall de París, com un producte obscè i miserable. La seva vehemència no deixarà indiferents personatges de la talla de Rosinol, Gimferer ("Podria resultar afectat, excessiu, fins i tot grotesc, i en canvi ens comou"), Fuster, Sagarra ("En general, la lletra dels tangos és d'un sentimentalisme d'allò més tronat i canalla") o tants d'altres. Sigui com sigui, el cert és que el tango ha sabut reflectir els canvis socials més profunds sense perdre la seva essència (serveixi d'exemple saber que, antigament, la dona estava totalment supeditada al que feia l'home a l'hora de ballar però que ara comença a *quitar*, a obrir camí).

Símbols nacionals i amistats perilloses. El tango no ha estat l'únic ball que ha arribat a estar excomunicat, també el son sabé guanyar-se l'infern el seu dia per "immoral, lasciu i primitivista".

Les primeres referències que es tenen d'ell daten del S. XVIII però

Molts balls han patit les investides dels sectors més conservadors de la societat. El tango arribà a ser condemnat pel papa Pius X.

RUMBA CUBANA

L'origen popular de la rumba cubana, que deriva dels balls afro-americanos, la va mantenir molt de temps en els ambients marginals. Les

crítiques anaven dirigides sobretot al joc eròtic de seducció que les evolucions del ball expliciten.

MAMBO

El mambo pot ballar-se separat o en parella. Quan s'ajunten, els ballarins s'enllacen i juguen amb la distància que els separa. El

mambo és present en pel·lícules com 'Dirty-dancing' i és el ball llatí per excel·lència als EUA.

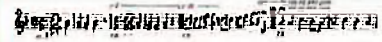

MERENGUE

El merengue, que abans es ballava de manera molt més ràpida que ara, va ser considerat durant el segle passat com un ball demoníac.

És probablement el ball de saló on els cossos dels ballarins romanen més temps junts, i molt ben junts.

no serà fins al final de la Guerra de la Independència que arribarà a l'Havana amb l'exèrcit de mambises (1898) i s'erigirà com un símbol de la nacionalitat cubana.

Mentrestant, el samba acompanya els negres que baixen a Rio per a instal·lar-se a la zona del port. Quan la *roda de samba* era en plena ebullició era freqüent la irrupció de la policia amb intencions poc amistoses. "Pelo telefone", el primer samba d'èxit (1910), és un bon exemple de la més que tibant relació que mantingueren uns i altres al començament de la història: al mateix any de la seva estrena ja en circulaven dues versions, l'oficial i la que ridiculitzava el cap de policia. L'empenta del nou ritme serà massa forta perquè cap esforçat guardià de l'ordre públic pugui aturar el seu avanç, i a partir d'aquell moment s'encarregarà de marcar el pas del Carnaval (el samba que es balla a casa nostra és bastant més descafeïnada que la carioca -moral i costums obliguen- i hi ha qui la coneix com a samba do branco).

El samba i la bossa es gesten a Rio però a finals dels 60 baixa de Bahia un nou corrent musical promogut per joves estudiants que serà batejat com a tropicalisme. Són moments de canvi, moments de lluita contra una dictadura que estreny el cercol sobre la cançó popular -i el ball, per extensió-, i

molts dels seus màxims representants acabaran entre reixes o a l'exili. La seva ensenya: "E proibido proibir", farà fortuna.

Jazz i música clàssica: dos mons, dues cultures. Sol donar-

**El rock'n'roll
va ser utilitat
pels joves per
marcar les
distàncies
amb les
generacions
precedents.**

se l'any 1912 com a data de naixement del fox-trot, que no trigarà a esdevenir el més popular dels balls de societat de nordamèrica. Arriba a Europa després de la I Guerra Mundial (mal moment per les encaixades mans) i topa als salons amb els defensors del vals, provocant una agra polèmica entre conservadors i tradicionalistes (això de desplaçar-se per la pista agafadet de la parella i seguint una música "sense" tradició devia ser tan difícil d'entendre com un partit de

futbol americà). Elegat i revolucionari en el seu temps, no podria resistir, anys més tard, l'ímpetu dels ritmes provinents de l'àrea més calenta d'Amèrica ni del swing, i acabaria esdevenint un model de ball passat de moda. Abans, però, deixaria una bona pila de fills més o menys il·legítims al darrera. Un dels més famosos serà el xarleston.

El xarleston (1923) triomfa a Estats Units i a París entre mars de "xampany" i vertiginosos vestits curts plens de serrells, i constitueix tot un impacte en el ball de societat de l'època. El seu apogeu correspon al període d'entreguerres i el seu estil, dinàmic, desinhibit i espectacular, és el que més d'identifica amb els "bojos anys 20". Els professors de ball francesos no podran estar-se de controlar els seus moviments així que arriba als seus dominis i crear un nou estil (conegut, a l'altre costat de l'oceà, com a "flat" -pla). Amb els anys, el xarleston deixarà de practicar-se a la majoria de pistes de ball però la moda dels cabells curts -a la "garçon"- subsistirà, amb petits variants, fins als nostres dies.

Música de salvatges i colonialisme. El swing va lligat a la història del jazz (Basie utilitzà la paraula per definir un "feix de bones coses que fa moure els peus") i la seva "Edat d'Or" coincideix amb la

El ball és una activitat aparentment intrascendent. No obstant això, ha servit moltes vegades per marcar fins i tot posicions ideològiques.

de les *big bands*. Són els anys 30, anys en què aquesta música és definida com a "música de salvatges" (permetia als ballarins realitzar tot de sèries més o menys improvisades i acrobàtiques). Les tropes nordamericanes l'exporten a Europa durant la "II Guerra Mundial", on acabarà desplaçant fox-trots i one-steps entre les preferències del jovent. El swing inicia la seva davallada cap a l'any 1945 però la influència de la música anglosaxona ja esdevindrà imparable a partir d'aquell moment.

Paral·lelament, Bebo Valdés i René Hernández semblen separar l'última part del danzón -aquella en la que els balladors s'ho passen més bé- i perfilar-la amb la sonoritat de l'orquestra de jazz. D'aquí el prendria Pérez Prado cap a Mèxic, on triomfaria amb "Rico Mambo" (1951). El ball es guanyaria la reputació de lasciu i el Cardenal de Lima prohibí els seus feligresos que practiquessin aquell "simulacre d'acte sexual". El món era prou ple de vicis i faltes per consentir aquella nova invitació al pecat, prou de malucs esbojarrats, prou d'estridències. El pobre cardenal no podrà impedir que el mambo assoleixi el gran somni del *crossover* a principis dels 50: passar a la història de la música com una de les propostes llatines de major penetració en la societat nordamericana.

El mambo arriba a Europa a començaments dels 60, enmig d'im-

portants canvis socials i culturals (val la pena recordar Silvia Mangano movent els malucs a "Mambo"), però no trigarà a ser desplaçat de les preferències del jovent pel rock'n'roll. Abans, Jorri-

Durant la guerra freda, la música cubana va esdevenir "música de comunistes" i els ianquis van intentar que no arribara als EUA.

s'haurà inspirat en el so dels peus dels balladors per independitzar l'última part del danzón i donar-li una fisonomia pròpia. L'èxit serà fulminant i, després d'embogir els cubans (1953), el txa-txa-txa desembarcarà als Estats Units amb força. Amb ell i gràcies a ell resorgiran els cantants, les orquestres de "charanga" aconseguiran tocar en llocs on sempre havien estat vetades i es produirà, segons el seu creador, una mena de patriotisme musical a Cuba que servirà per donar resposta a la fúria del rock'n'roll (costa pensar amb Fidel celebrant la victòria de Cochinos a ritme de txa però

ens permetrem aquesta llicència).

Lluita generacional a través de la música. El rock'n'roll (1950) es pot considerar el primer exemple de música generacional en la música popular. Originàriament constitueix una versió blanca del *rythm'n'blues* que dona vida, en la dècada dels 50, a una autèntica revolució cultural. En aquells moments, tot és per inventar: lletres, música i passos de ball. Cansats de l'encorsetament dels seus progenitors, el jovent utilitza el nou ritme com una forma de distanciar-se de les generacions precedents. El rock acabarà de destruir el mambo entre les preferències del públic nordamericà i servirà per descobrir les possibilitats industrials de la música dirigida al sector juvenil. La part més reaccionària de la societat arribarà a definir-lo com un "electritzant i desenfrenat ritus col·lectiu que amenaça pervertir la joventut", però tot serà inútil. Res no aconseguirà aturar la seva progressió i els seus intèrprets esdevindran autèntics símbols de la nova generació.

L'última revolució. L'última gran revolució a les pistes de ball arriba de mans del twist (res a veure amb el twist autòcton tipus "chica ye-ye"). Feia temps que els músics es "retorcien" per l'escenari (*twist* significa "tòrcer") i Hank Ballard s'inspira en aquest moviment per compondre "The twist". Serà Chubby Checker, però, qui el farà popular, i la "flor i nata" de la societat nordamericana el descobrirà a través d'una columna de Knickerbockers. El seu avanç serà imparable a partir d'aquell moment i acabarà convertint-se en una marca, un producte vendible (1961-1962): anells, llibres i discs, barrets, cigarros, pentinats, tòncics pel cabell, ninots, serials televisius, pel·lícules... Davant d'aquesta invasió, Eisenhower, republicà de pro i antic comandant suprem de les forces de l'OTAN, arribarà a preguntar-se "què ha passat amb el nostre concepte de bellesa, decència i moralitat?" i descriurà el twist com el ball més vulgar inventat mai. Holder, ballarí de l'època, no

es quedarà enrera a l'hora de parlar d'ell, i el definirà com "un acte sexual sintètic convertit en un esport barat per als espectadors", i Bop Hope arribarà a dir que "si treuen la música, els detenen a tots". A l'altra banda, Nixon, que acabarà acomiadant-se dels seus fidels a ritme de tango, l'utilitzarà com a símbol de modernitat en una de les seves campanyes i els astronautes el seguiran en una autèntica i ingràvida exhibició davant de les càmeres de TV. Per a uns una amenaça, per uns altres l'alliberament ("Patrons twist at your own risk"), serà el començament d'una nova forma d'entendre el ball i tindrà molts imitadors. Cap d'ells, però, repetirà el seu èxit.

Guerra freda i ritmes calents.

En plena Guerra Freda, la música cubana esdevingué "música de comunistes" i els ianquis s'entretinueren dictant les lleis pertinents per impedir que els pobres americans innocents consumissin la llaavor del diable. La situació geopolítica de Cuba i la condició de NY com a terra d'acollida d'emigrants i exilats caribenys acabaren jugant un paper fonamental en el naixement de la salsa (etiqueta inventada per Pacheco i Massucci per definir la "música cubana de sempre" amb sonoritats de jazz). A diferència de casos anteriors, la indústria nordamericana es limitarà, aquest cop, a absorbir el "nou" ritme i convertir-lo ràpidament en un article de consum subjecte a les fredes lleis del mercat. La recupera-

Al Brasil, el ball ha tingut sovint la furibunda oposició de la policia. Alguns compositors han arribat a passar per la presó.

ció creativa no arribarà fins al 1984, amb la salsa conscient. Són temps de majors llibertats, i els "anglos" no sols han acabat veient amb bons ulls aquell seguit de moviments voluptuosos a les seves sales de ball sinó que intenten imitar-los. Els resultats solen quedar

lluny de l'explosiu moviment de malucs originals, aquells que hom pot gaudir a les sales de ball "no aptes per a turistes" de la terra del Comandant, però això ja són figures d'un altre paner.

Alex Cort

Diccionari de plantes de jardí

Josefa Duran

Una eina de consulta essencial i particularment útil per a tots els amants de la jardineria. Conté informació sobre més d'un miler de plantes ornamentals amb els seus noms botànics i els noms populars en català i en castellà.

Bromera

"El Cangur / Diccionaris", 237

Associació Llengua Nacional

Associació que pretén contribuir a la normalització i bon ús de la llengua catalana, i difondre-la i afermar-la en tot l'àmbit dels Països Catalans.

Inscripció com a soci: 500 ptes. mensuals (cobrades semestralment). Els socis gaudeixen d'una sèrie d'avantatges.

Subscripció a la revista Llengua Nacional (és trimestral)

- Preu anual subscriptor: 1.500 ptes.
- Preu anual subscriptor col·laborador: 2.500 ptes.

Telèfon de contacte: (93) 456 88 79